

tőre jutott, ha úgy látszott is, hogy „nehány Horvátországba küldött zászlóalj rögtön meg is menthette volna a helyzetet” s „egy elég-séges haderő által gyámolított eszélyes és erélyes kormánybiztos még elejét vehette volna a lázadásnak”.

Mert ezzel szemben viszont az a tény állott — amit Bécsben is tudtak és ami nem volt titok a lázadók előtt sem —, hogy t. i. „az országban mindössze csak 18.000 sorkatona létezett s ezek is jobbára németek, ola-

szok, lengyelek voltak, úgyhogy a magyar kormány alig rendelkezhetett négy-ötezer-nél több katonával, kiknek a hűségére bizton számíthatott volna, Mert még a magyar zászlóaljak tisztjeiben se lehetett általában bízni”.

A magyar kormány tehát nem is gondolhatott arra, hogy közvetlen intézkedhessék a zavargások lecsillapítása tekintetében, hanem május 1-én azt kellett határozni a minisztertanácsban, hogy — Bécsben keres orvosságot a kitört baj ellen...

KERÉKES BÉLA

Az 1848-as gyalogság kiképzése

A centenáriumi évben reánk — az új honvédség tagjaira — felemelő érzés, hogy a szabadságharcot megvívó eleinkkel — az első honvédekkel — az 1848-as forradalmi hadsereggel, annak megszületésével, szervezetével, kiképzésével, majd dicső harcaival őszintén és szabadon, nem kendőzötten vagy irányítottan — hanem a valósághoz hűen — foglalkozhatunk.

*

Alábbiakban az 1848-as honvédsereg túlnyomó többségét képező gyalogság gyakorlati kiképzésével foglalkozunk és ismertetjük a kiképzési módot, eljárást és a kiképzési formákat.

A mult század osztrák ármádiája — a külföldi háborúk után — kétségtelenül „korszerűnek” és bő haditapasztalattal rendelkezőnek volt mondható. Ezért természetes, hogy az új forradalmi honvédsereg — melynek katonaviselt tagjai előzőleg az osztrák ármádiában teljesítették katonai szolgálatukat és nyerték kiképzésüket — úgyszólván teljes egészében átvette a „Császári királyi vonalgyalogság”, illetve „sorgyalogság” gyakorlati, oktatási szabályzatát. E szabályzatot egyébként magyar fordításban 1844. év óta a magyar ezredeknél már ismerték. Ezt követték „A Nemzeti Örsereg” szabályzatai.

„A’ sorgyalogsági katona’ legközelebbi célja volt: az ellenséget kötött rendben, és nagyobb tömegekben megvívni”; de képes kellett lennie „ellenfelével egyesén, kötetlen rendben, kedvezőleg szembeszállni”.

A kiképzésnél legfontosabb: „a katona

beoktatása” előbb és főként kötött rendben működésben, de amellet csatározás, szuronyvívás és „a testi ügyességét kifejthető” oktatási tárggyal is kellett foglalkozni.

E célnak és az akkori harcmódnak megfelelően a kiképzés túlnyomó részében alaki és zárt rendi kiképzésből állott, amelyet kizárólag a gyakorlótéren folytattak.

„A’ hadművészetnek legalantabb polcza a’ gyakorló tér, ez a’ csaták’ hadművészetének előkészületei!” mondja előljáróban az akkori szabályzat.

Fel kell említeni az akkori szabályzat néhány fontos és igen jellemző utasítását.

„A’ szabály célja: az egységnek egysége. Hogy egység valósulhasson, ezért annak pontos, betűszerinti teljesítése minden előljáróra kötelező!”

Hogy a szabályzatra kinek és miért van szüksége, azt a következőkben mondja meg: „A gyengébb tehetségűek ezáltal hivatásuk’ egy részének már megfelelnek (t. i. akkor, ha azt betartják) míg az értelmesebbek ezen szabályban olly elveket találnak, a’ mellyek fogalmaikat elrendezvén és szilárdítván, őket nagyobb hatáskörre előkészítik!”

Az első honvédség a durva bánásmódot szigorúan elítélte, erre az utasítás így szól:

„... az közönségesen öntudatlanságnak bizonyysága, és a becsületérzést, melly a katonának lelke, lesujtja és megsemmisíti.” Mily felemelő érzés ezt ma olvasni, mert minden katona tudja, ézi, hogy új honvédségünkben is csak e százéves igazság érvényesülhet a bánásmód tekintetében és nem a zsoldos, imperialista hadseregek becsületet, jóérzést sem-

mibevevő, irgalmatlan, goromba, nyers és durva vasszigora.

A szóbanforgó százéves utasítás elítéli a restséget, rosszakaratot és konokságot, azt büntetendőnek is rendeli; egyben azonban hozzáfűzi, hogy: „a büntetés jobbit, de a méltánytalanság bőszt!”

Minden előjáróról fel kell tenni: „emberismeretet, emberséget, a katona boldogságáról való gondosságot, és saját hivatásának alapos ismeretét.”

A kiképzendő újoncra — a kiképzési elvek teljesítése felől — a következőket állapítja meg:

„Ezen elvek teljesítése mellett fel lehet tenni, hogy a katona mihamar fegyvere forgatásában az igénylett ügyességet megnyerendi s ezenkívül viseletében, olly illedelmesen mutatkozik, melly egyaránt távozik a bárdolatlanság és durvaságtól, valamint ügyetlenség és bátortalanságtól is.”

*

A kiképzés lényegében két főcsoportra oszlott:

A) A' rend és sorbani használatra (kötött rendben, nagyobb tömegben),

B) A' csatározási használatra (kötetlen rendben, vagy egyesén).

A kiképzési alapszabályokat elsősorban a főtiszteknek kellett sajátukká tenniök: „... mert csak ki maga tanult, tudhat másokat tanítani”.

I. Rész. Az egyes katona kiképzése fegyver nélkül.

Az egyes kiképzésnél az öltözet és felszerelés az alábbiakból vehető ki:

„A hányszor a katona kikel, (értsd: kivonul) tisztán és szabályszerűen legyen öltözve, és a' fegyver nélküli beoktatáshoz is már csáköval, vagy rohonzos süveggel, szuronyvállszíjj, vagy karddal, a' szuronyhüvellyel együtt, és vállra akasztott töltérrel jelenjék meg.”

A kiképzést egyenként külön-külön kellett végrehajtani és csak ha az újoncok nagy száma tette szükségessé, lehetett hármat vagy többet egyszerre oktatni.

Megállapíthatjuk, hogy az egyes kiképzésnek ma már általánosan elfogadott fontosságát már az első honvédség is felismerte.

Az egyes kiképzés — „beoktatás” — a következőkből állott:

1. Állás.

2. Fejvetések, melyeket alapjában már úgy hajtottak végre, illetve követeltek meg, amint az ma is történik.

3. Testfordulatok. Ennek jellemzője az, hogy a fordulatot mind állóhelyben, mind menetközben mindig a balsarkon kellett végrehajtani. Egyébként akkor a féljobb vagy balfordulat 90°-os, tehát negyedkörív fordulatot jelentett, míg pl. a „jobbba (balra) át”-ra 180°-os teljes fordulatot hajtottak végre!

4. Előre- és hátrajarat. Egy lépés hossza lábhegytől lábhegyig 29 hüvelyk. = 75.5 cm 2 bécsi öltre 5 lépésnek kellett esnie ($2 \times 1.89 \text{ m} = 3.78 \text{ m}$).

A lépés hossza minden járásnemben megmaradt.

Csak a menetütem változott! „Csak a lépés sebessége, avagy topja esik változat alá, a' mint t. i. a' járás lassan (ordinäre), gyorsan (manövrir), vagy sebesen (doublierschritt) történik.”

Lassú járásban	90—95
gyorsban	105—108
sebesben	120

lépést kellett egy perc alatt megtenni.

Tudvalevően ma a lépés hossza: 75 cm, futásban: 90 cm, a menetütem pedig lépésben: 115, futásban 160 percenként.

A sebes járatot csak 400 lépésnyire volt szabad végrehajtani. A „hátrálat” pedig csak 8 lépésnyire volt végrehajtható.

5. Húzóadás vagy részsút iránybani járat.

Ez az „egyeses járatnak” 45 fokú „szögletirányba” való eltérésére szolgált.

6. Tisztelkedések.

Érdekessége, hogy a puska nélküli katonának balkézzel kellett tisztelni, úgyhogy: „a zárkózott ujjak' högyei a' csákö, vagy rohonzos süveg' szemernyőjét érintsék.” Főtiszt, vagy nagyobb. hivatalt viselő előjáró előtt archafordulva kellett tisztelni. Tábori sapkával pedig a tisztelgés helyett „a' sapkát bal kézzel tetején megmarkolja, bal oldalára hozza, és belrészével combjához szorítja”.

Megjegyezzük itt azonban, hogy „A' Nemzeti Őrsereg 1848. évi szabályzata” szerint: „A' nemzeti őrvitéz minden tisztet és bajtársát üdvözli és pedig tetszés szerint jobb vagy bal keze fővegéhez felemelése által. Csupán azon megjegyzéssel, hogy az alattvaló az előjárót az üdvözléssel mindenkor megelőzi.”

II. Rész. Puskávali beoktatás.

Részletei voltak: állás, fejvetés, testfordulat, járat, puskafozás, tűzfozás és tisztelkedés.

A puskával állás: „fekirányosan” a bal vállra kellett fektetni és balkézzel a tusánál megmarkolva tartani. Fogások vele: vállra! karra! súlyba! lábhoz!

A fejvetések, testfordulatok és járat úgy hajtottak végre, mint puska nélkül.

Puskafozások: Minden puskafozás több „fogtára” történt, melyeket rendesen előszámáltak.

„Ha a katonának puskával kellene kiállni, a' felkészület, löszerek', és puskaészati állapotát” is meg kellett vizsgálni. Rendszerint a „hadház” udvarán. „Ha a puskája megtöltésére utaltatnék, meg kell nézni, hogy töltérfődele nyitva van-e és a' töltérládában a' gyakorló dugacs, a' íatöltények, vagy a' netalán kiadott vak vagy törszerek benn vannak-e?”

Puskavizsga kétféle volt:

„A' belvizsgálat a csőt illeti, és arra szolgál, hogy kitűnjék, valljon rozsdátlan és töltetlen-e?” „A külvizsgálat arra szolgál, hogy kitűnjék, valljon nem hibás, vagy tisztátalan-e, valljon a' kalapács nyugállásban szorosan áll-e, a' szerszám járása könnyű-e, csavarjai nincsenek-e kicserélve, továbbá hogy gyakorlathoz a' bőrfog, máskint pedig a' vasfog a' takaróra van-e csavarva, végre a töltött puskánál valljon a' gyutacs a' serpenyőben van-e?”

A puska megtöltése.

Az akkori viszonyoknak megfelelően ez érhetően igen hosszadalmas és körülményes művelet volt. Hét ütemre — számolva — kellett végrehajtani.

Mint érdekességet, a puska töltéséből az alábbiakat ismertetjük:

1. ütemre: a „töltér födelét” kellett kinyitni és 1 töltényt megmarkolni;

2. ütem: volt a töltény papírtokjának megtörése és visszahajtása, majd a gyutacsnak a magba és serpenybe tévése, a gyutacs drótjának lehajtása, a takaróemelő becsukása és a tölténynek a gyutacstól erős rántással való elválasztása.

3. ütemre: a puskát a balláb mellé a földre kellett állítani és a töltényt a fogak közé szorítva, jobbról balfelé fordítva, azt a löpor mellett *le kellett harapni*;

4. ütemre: a töltényt a csőbe kellett bocsátani, majd a „golyót” a csőbe *le kellett nyomni*;

5. ütem: a puskavesszővel a töltényt a löporkamrába teljes erővel *le kell taszítani*;

6. ütemre történt a golyó egyforma levereése, „nehogy a löpor és golyó között üreség keletkezzék, minthogy azáltal a' puská rugása öregbedik s' a' lövés is hibás leend”;

7. ütemre történt a „vállozás”.

Megjegyezzük, hogy a nemzeti őrsereg-nél a töltésre az volt meghatározva, hogy „mivel a löfegyverek különféle alkatásuak, azért a' a töltésfogták... a nemzeti őrsereg vezérloinek tetszésükre bizatik, vezérelvül csupán az szolgáland, hogy mindenik igyekezzék a' töltést lehető legnagyobb gyorsasággal végbevenni”.

Ennek oka nyilván abban rejlett, hogy sokféle puska volt használatban: a „bécsi puská”, osztrák gyutacsos puská”, „osztrák kovás puská”, „belga lökupakos puská”, „karabély” vagy kurtály”, „vadászpuska” és a szabadcsapatok által használt „légpuska”.

Érdekes visszapillantani a mai automatafegyverek korában az akkori tüzelési módokra, fogásokra.

„Valódi tüzelés.”

Ehhez dobhívót és „Tüzelj” figyelmeztetőt kellett adni. A „Készülj” vezérszóra az 1. sorbeli katona jobblábát 10 hüvelyknyire hátra tette és a puskát szádával rézsut felfelé tartásba helyezte. Ezután felhúzta a kalapácsot,

míg „a' rud, a' dió hátsó állásába becsattanni hallatszik”. A 2. sorbeliek ballábbal 10 hüvelyknyire „eléléptek”. „Czélt” vezérszóra céloztak úgy, hogy a puska csövén „a' légy és átnéző fekirányban álljon.” A bal szem behúnyása mellett a jobb szemmel az átnéző vagánya és a légy közepén a' találandó tárgynak egyik pontjára kell nézni és czélozni. „Az orr a' puskához ne érjen; különben az a' tüzelésnél a' puska rugása által megsértet-hetnék.

„Tüz” vezérszóra „szempislogás vagy fejhajtás nélkül a' lehelet lehető visszatartásával” kellett a „ravaszt” hátranyomni. Az elsütés után az elpattant gyutacs drótját a' serpenyből ki kellett húzni, s ha ez könnyen nem ment, akkor „a' szerszámot” lefelé kellett fordítani és a jobbtenyérral az „S” vasra kellett ütni! Az esetleg hátramaradt gyutacs-darabokat „a barkács”-csal kellett eltávolztatni.

Ha a puska nem sült el, vagy a gyutacsot kellett kicserélni, vagy a puskavesszővel a töltényre ismételten reá kellett verni.

A „bemocskosodott serpenyt” a szájban megnedvesített jobbhüvelykkel kellett letörlni.

A tüzet a dobos megfelelő jelére, vagy a részleg vezérlő „állj” vezérszavára azonnal meg kellett szüntetni.

A harmadik sorbeli katona csak díszelgés-nél, „disz- és futótüz”-nél tüzelt. Ez utóbbira csupán ünnepélyes alkalmaknál került sor.

Díztűznek zászlóaljig azon tüzet nevez-zük, melynél a puskák szádával felfelé tartat-nak, mit felczélozásnak is neveznek és egy-szerre süttetnek el! A futótüz egyik szárnytól a másikig szaladó egyes tűz.

A czélzás és találaról.

A katonának a puska megtöltésének és elsütésének megtanulása nem elégséges, mert „neki a' szó' teljes értelmében löni, azaz távoli tárgyakat bizton találni kellett megtanulnia. Előbb a' löpor' hatásáról, a' kilőtt golyó' ösvényéről, a' czélozás irányvonaláról és a' lövés' távolságáról tiszta és valódi felfogást nyerjen!”

A gyalogsági löfegyver szabályai:

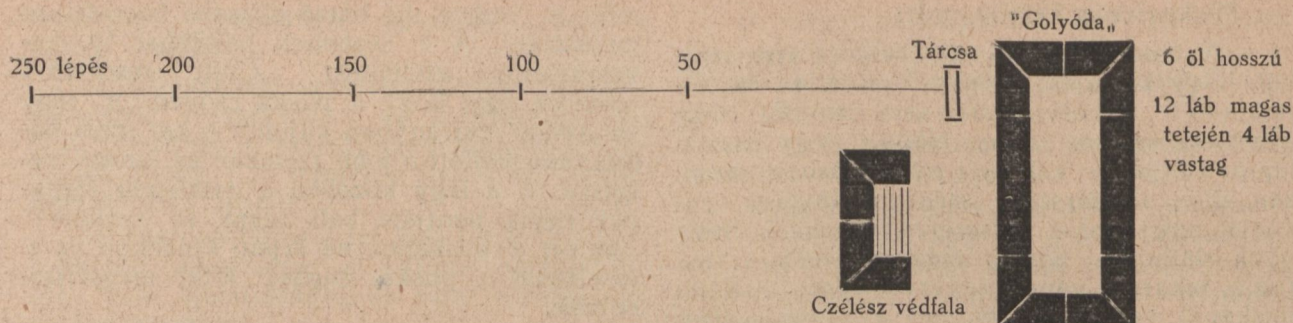
„Mérőlvés-távolság a szádától 150 lépés”. Ezért „az ellenfél mellének megtalálása végett: 100 lépésnyire alsó testére, 150—200 lépésnyire a' mellre, 250 lépésnyire a' fejre, 300 lépésnyire pedig a' főveg' legfelsőbb részére kellett czélozni.” Egyébként a puska 800 lépésnyire még hatályosan sebesíthetett, de a célzott lövést 300 lépésig kívánták meg.

Távbecslést 300 lépésig — lehető pontossággal — kellett megtanulni, de 50 lépést biztosan kellett megítélni és azt mintegy mértékül használni.

A tárcsalövés. (Iskolalövés lövöldén.)

A lövészet gyakorlására 250 lépéses „lövészpályán” hajtottak végre lögyakorlatokat ú. n. tárcsára.

A lövészpálya és a tárcsa ábrája:

A löálláson „álláscsovek” volt az ujonc első lövéseinél, mint puskatámaszték.

A lövések megjegyzésére a „czélész” a tárcsához ment, mutatóujjával a lövést megmutatta és a fejükön folyószámokkal megjelölt kis cövekeket vert be a tárcsába.

Az eredményt a lőtáblázatba vezették be.

A tárcsalövésnél megkövetelt magatartás alapelvei megegyeznek a mai szabályzatainkban megköveteltekkel. Tehát az alapelveket tőlük vettük át. A lövészet akkori lefolytatásának teljes ismertetése egy külön tanulmányt igényelne.

A lövés végrehajtására az alábbi főbb elvek voltak felállítva.

1. Nyugodtan célozni, tusát vállhoz szorítani, lélegzetet visszatartani.

2. Nem pislogni s az átnéző bemetszést, „légy közepét” és a célpontot egy vonalba hozni.

3. A „ravaszt” a mutatóujj első ízével *lassan* elhúzni.

4. Ha a célzás nem eléggé nyugodt, „viszsa” venni, megpihenni s újra célozni.

5. Elcsettenés esetében külön eljárás a gyutaccsal.

6. Elsütés után változott puskával megvárni, míg a „czélész” a tárcsán megmutatja az eredményt.

A jó találatot dobjel verésével jutalmazták. Az ábra találatáért „a’ könnyű gyalogjárt”, — minden kör találatért „a’ rohonczos járat” doboltatott!

A lövészetet a gyakorlati kiképzés legfontosabbikának tartották s arra különös gondosságot kellett fordítani, mert „a’ gyalogság használhatósága leginkább a’ löfegyver’ ügyes és hatályos alkalmazásától függ!”

Puskával tisztelkedés. (Egyes katona részéről.)

A vállhoz támasztott puskával előljárvál találkozáva, „hadies illedelemmel meg el mellette, három lépésnyi távolságra a’ puskát meghúzza, s’ fejét azon oldalra fordítja, melyen az előljáró létez”.

Ugyanígy kellett puskával „örálló” előtt is tisztelgni.

III. Rész. Sorbani beoktatása a’ katonának.

„A sorbani oktatáshoz a’ legénység előlegesen három szakaszra (részre) különítették. Ezen szakokrai alosztályzat arra alapszik, hogy az ujonczok’ minden száma között ügyes, kevésbé ügyes s végre gyakran csak fáradsá-

gosan beoktatandó legények találtnak, kik közül rendesen az *elsőbket kimélettel, a’ másodikat nyomatékka, az utóbbiakat pedig kettőztetett erőködéssel s’ kimerithetetlen türelemmel kell felnövelni!*”

Az ilyszerű beosztást később a szakasz-kiképzés idejében mindinkább el kellett hagyni. Követelményként volt felállítva — nagyon helyesen —, hogy a leggyengébb, légügyetlenebb embereket a legjobb oktatónak kellett kiképeznie.

A sorban a kiképzést, — az egyes kiképzésnél tanultaknak sorban való végrehajtásán felül — felölelte még a kanyarodásokat.

A szabályzat a továbbiakban a század- és zászlóalj-kiképzéssel foglalkozik.

A sor állásban a legnagyobb legények a jobb-, a legkisebbek a balszárnyra kerültek. Minden szárnyon „altiszt”-nek vagy „szolgált katonának” kellett állnia. A sorban mindenkinek „mellettesét könyökével szendén érintenie kellett”. Az igazodást a szomszéd homlokáról és melléről kellett venni.

A sorral a fordulatokat úgy kellett végrehajtani, mint egyenként. Hátra arc! vezényszó még nem volt; ehelyett „Arczot fordits, jobbra (v. balra) át!” volt a vezérszó!

A párhuzamos, rézsut v. hátra igazodás végrehajtása igen körülményes és hosszadalmas volt. Az idősebb bajtársak talán emlékeznek még a régi békebeli szabályzatban szerepelt „tisztos igazodás”-ra, ami már az első világháború alatt megszűnt, mert gyakorlati szükség arra már nem volt. Ez igen sokféle variációban divott.

Az arczjárat elé és hátra, valamint a húzódás megegyeztek a legutóbbi szabályzatainkban előirtakkal — a menetütem kivételével.

A kanyarodások gyakorlása a kiképzési időnek jelentős részét elfoglalta. 180°-os, tehát teljes átkanyarodását is végre kellett hajtani.

Tűzfogások sorban. Mint első és mint második sor, külön-külön kellett gyakorolni.

A sorban való tüzelésnél „ha a’ tájzat megengedte” vagy ha „a’ sorral által ellenben had lenne felállítva, a’ legénységnek a’ tüzelésnél — a’ belövendő tárgy’ távolságához képest” — célpontot kellett adni. Ahol ez nem volt lehetséges, ott a puskákat „fekirányilag” (vízszintesen) kellett tartani.

A disz- és futótűzet mint első, második és harmadik sornál, külön kellett betanítani. A disztűz után tisztelgést, majd változást kellett vezényelni.